

מילה לסיום

גאולה טבעית

תפיסת הגאולה של הרמב"ם השפיעה על מבשרי הציונות שדיברו על ישועת העם כהתרחשות היסטורית ורציונלית, וקראו ליטול חלק בהגשמתה

/ שלום רוזנברג /

ובין הפעילות הציונית הרציונלית. הכינוי "מבשרי הציונות" גודם להם לרעתי עוול מסוים. הציונות של הרצל נתפסת לכאורה כמודרנית וריאלית, אולם היא נולדה כתשובה לאנטי-שמיות המודרנית. כיום, המדינה מתנהלת אולי בדומה לגישתו הרציונלית של הרצל, אך מבחינת המוטיבציה והאידיאולוגיה, אנו קרובים הרבה יותר למבשרי הציונות שראו בציונות משהו עמוק ויסודי יותר מאשר התגוננות כנגד האנטישמיות.

"כבר האיר לנו קצה השחר"

אך לא רק מבשרי הציונות האוטופיסטים, אלא גם חובכי ציון שבאו אחריהם והתחילו לממש את החזון הציוני, המשיכו להגות בקשר שבין ציונות ומשיחיות ולהצדיק את רעיון הגאולה האקטיבית. כך, למשל, פירש הרב שמואל מוהליבר את תורת שתי הגאולות האפשריות, המתבססת על הפסוק בישעיהו: "אֲנִי ה' בְּעֵתָהּ אֶחְיֶשְׁנָה" – "בעתה" מול "אחישנה". לפי הפרשנות החדשה של הרב מוהליבר, האפשרות האחת של הגאולה היא ניסית – "אחישנה", אולם כיוון שלא זכינו, מתממשת עכשיו האפשרות השנייה, הגאולה הטבעית – "בעתה". וכך הוא כותב: מרומז פה עניין נפלא בגאולה העתידה, אשר אנחנו מקווים לה. הנה ידוע כי בגאולה העתידה, דעת הרבה מהגדולים ורוב ההמון, שתהיה על דרך נס ופלא... אמנם נמצאים גם כן מגדולי החכמים אשר דעתם נוטה שהגאולה או לכל הפחות התחלת הגאולה, תהיה בדרך טבע... ודעתי הקטנה גם כן נוטה לזה, על פי מה שמצינו לחכמינו ז"ל בסנהדרין: "ר' יהושע בן לוי רמי [מקשה]: כתיב 'בְּעֵתָהּ' וכתוב 'אֶחְיֶשְׁנָה'. זכו - אחישנה. לא זכו - בעתה..." מצינו הרבה כתובים המורים כי הגאולה תהיה במדרגה נמוכה ובדרך טבעי... אמנם אם לא זכו, תהיה בעתה, רוצה לומר על פי דרך הטבע...

אם כן אפוא תקוותינו לא תשוב ריקם, שבאחרית הימים ניקח את עמדתנו לעם בפני עצמו בארצנו הקדושה, וזה יהיה בדרך הטבע, כמו שראינו כי כבר האיר לנו קצה השחר, השגנו זכויות וחרות, ומאינתנו אנשים העומי דים ברום המעלה, בחכמה, בכסף ובמשרה... והנה הגם שהגאולה תהיה בדרך הטבע, עם כל זה לא תהיה חלילה כדרך מקרה, כי אין מקרה בתבל, ומי מנהיג הטבע הלא רק ה' לבדו. אבל על כל פנים היא צריכה להיות בדרך טבעי, והיינו, שאנחנו מצדינו נשתדל לפני כל מלכי תבל ורוזני ארץ שיסכימו להיטיב עם עמנו תחת הצרות והמכאובים. כנגד גישה זו של הרב מוהליבר היו שהלכו בכיוון ההפוך. כך למשל בגילוי דעת של הרב ריינס, יחד עם רבנים אחרים, הם טוענים שהפעילות הציונית איננה קשורה למשיח ולגאולה: וכל החושבים שיש בהרעיון הזה איזה עניין של גאולה העתידה וביאת המשיח ועל כן רואים שיש בזה הריסה לעיקר אחד מעיקרי אמונתנו הקדושה, אינם אלא טועים. אין בזה גם קורטוב של העניין מהגאולה. כל עיקרו של הרעיון הזה ויסודו אינו אלא הטבת מצב אחינו האומללים... ואם יש איזה דרשנים או מטיפים שבעת שידרשו לציון, ידברו גם מהגאולה וביאת המשיח... מי אשם בזה? הם. רק הוות נפשם ידברו.

את הרשימה הבאה נקדיש בע"ה לגישתו המיוחדת של הרב קוק בעניין הגאולה. ●

כרשימה הקודמת הבאתי בפניכם את דעתו של פרופ' ישעיהו ליבוביץ, השולל לכאורה את המשיחיות. דעה זו אומצה בחום על ידי קבוצות פוליטיות מסוימות ככלי ניגוח נגד הציונות הדתית. אך המאבק סביב המשיחיות התקיים כבר בראשית הציונות, ואפילו קודם לכן, בתקופתם של הרבנים המכונים "מבשרי הציונות". מצד אחד עמדו מתנגדי הציונות, שהתנגדו לרעיון של קידום המשיחיות על ידי מעשים, ומהצד השני עמדה הציונות החילונית שטענה שהציונות היא הרעיון המשיחי האמיתי, הנקי מכל ההזיות שנתווספו לה במסגרת הדתית במשך הדורות. בין שתי קצוות אלו עמדו רבנים שהאמינו בציונות וכמה שאפשר לכנות "משיחיות אקטיבית".

אלא ששורשיה של המשיחיות האקטיבית אינם חדשים. הד"ר מות הדומיננטית שדגלה בגישה זו היא הרמב"ם. הרמב"ם האמין בגאולה כהתרחשות היסטורית הכפופה לחוקי הטבע התקפים בעולם הזה. הוא ראה בגאולה את סיומו של תהליך הבריאה, כאשר האנושות תגיע לבגרות. נוסף על כך, הרמב"ם חשב שהי מעבר לעידן המשיחי ייעשה בכלים ובאמצעים רציונליים. לדעתי, ההתעוררות הקדם-ציונית במאה ה-19 ינקה רבות ממשנתו של הרמב"ם ומתפיסתו הרציונליסטית על מהות העידן המשיחי. אולם כבר קודם לכן, גישה זו של הרמב"ם השפיעה על ר' יהודה הלוי שקרא לעם לעלות ולחכות למשיח דווקא בארץ ישראל, מכיוון שהעלייה לארץ ויישובה היא לדעתו הדרך להביא את המשיח:

גם מי שמעורר בלב בני אדם אהבה למקום הקדוש הזה, ראוי לשכר בלא ספק והוא מקרב עת בוא תקוותנו, כמו שנאמר "אֲתָהּ תָקוּם תִּרְחֹם צִיּוֹן כִּי עַתְּ לַחֲנֹנָהּ כִּי בָא מוֹעֵד, כִּי רָצוּ עֲבָדֶיךָ אֶת אֲבֹנֶיהָ וְאֶת עֲפָרָהּ יַחֲנִנוּ". זאת אומרת, ירושלים לא תיבנה כי אם כאשר ישתוקקו אליה בני יש"ר ראל תכלית תשוקה, עד אשר יחוננו את אבניה ואת עפרה (הכוזרי, שער ה).

ואכן, הד לרעיונות אלו מוצאים אצל הרב צבי קלישר, ממבשרי הציונות:

גאולת ישראל אשר אנו חוכים לה, אל יחשוב החושב כי פתאום ירד ה' יתברך שמו משמים לארץ לאמר לעמו צא, או ישלח משיחו כרגע מן השמים לתקוע בשופר גדול על נדחי ישראל ויקבצם ירושלימה... כי אם מעט [לאט] תבוא גאולת ישראל... כי ראשית הגאולה על ידי התעוררות רוח נדיבים ועל ידי רצון המלכויות לקבץ מעט מני פזורי ישראל לאדמת קדש.

הרב קלישר דגל באמצעים רציונליים בקירוב הגאולה. כך למשל באידיאל ה"פרודוקטיביוזציה", שהתלווה לחזון שיבת ציון:

ואם יצא לקראתנו איש חסיד האומר למה אנשי החברה תפריעו את העם ממעשיו, תבטלו אנשי ארץ ישראל על ידי מלאכת עבודת קרקע, מללמוד תורה והתפלל כל היום? נשיב לו... יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ... וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה... ורבי יהושע אמר: שונה אדם שתי הלכות בשחרית ושתי הלכות בערבית ועוסק במלאכתו כל היום... מעלין עליו כאילו קיים כל התורה כולה, וקיים והגית בו יומם ולילה.

הרב צבי קלישר ועמו הרב יהודה אלקלעי, היו הרבנים הראי שונים הבולטים שהדגישו את אידיהספירה בין הרעיון המשיחי